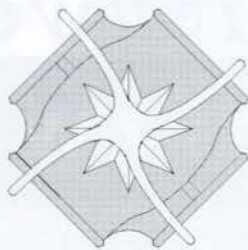

De Nieuwe Zelfzwichter

in dit nummer

- Redactioneel
- Aluminium zelfzwichtingskleppen
- Molennieuws
- Boekennieuws
- Gildenieuws
- Pluim voor Hachmer
- Arbonieuws
- Vergadering VVGM
- Hoog bezoek aan Garnwerd
- Verstild verleden (39)
- Reactie op Verstild verleden (37)
- Groninger Molenarchief
- Molens on line
- Hans Leopold †

Colofon

De Nieuwe Zelfzwichter
Jaargang 5, no. 4
oktober 2001
ISSN 1386-4920

De Nieuwe Zelfzwichter is het kwartaalblad van de gezamenlijke molenorganisaties in de provincie Groningen.

Het blad verschijnt in de maanden maart, juni, oktober en december. Leden van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens en leden van de Stichting De Groninger Molen ontvangen het blad automatisch. Niet-leden kunnen zich op dit periodiek abonneren voor f 25,00 per jaar (4 nummers). Losse nummers kosten f 5,00 (exclusief porto).

Opgave lidmaatschap + abonnement:
Vereniging Vrienden van de Groninger Molens,
t.a.v. Ledenadministratie, Aweg 5^c, 9718 CS Groningen

Opgave abonnement voor De Nieuwe Zelfzwichter
Aweg 5^c, 9718 CS Groningen
(Molenbureau / Monumentenhuis)

Participanten:

- Vrienden van de Groninger Molens,
tel. (0597) 59 19 31
- Stichting De Groninger Molen,
tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84
- Gilde van Vrijwillige Molenaars, afd. Groningen,
tel. tijdelijk via voorzitter L.H. Duijm (050) 534 48 83

Secretariaatsadres voor alle drie de organisaties:
Aweg 5^c, 9718 CS Groningen

Redactie:

Redactie van De Nieuwe Zelfzwichter: Aweg 5^c, 9718 CS Groningen, tel. (050) 312 16 94, fax (050) 314 25 84,
e-mail: groninger.molens@fmog.nl
J.C. van Driel - Groningen, G. Geertsema-ten Broek - Groningen, H.A. Hachmer - Nieuwe Pekela, M. Strijkstra-Kalk - Groningen, D. Lippe - Groningen (lay-out).

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen in te korten en/of aan te passen. Overname van artikelen is eerst na overleg met de uitgever toegestaan.

Groninger molenarchief:

Het Groninger Molenarchief, Wedderstraat 39, Veele (9541 ED Vlagtwedde)
0599-312185 (dinsdag), Groninger.Molen.Archief@hetnet.nl

Aan dit nummer werkten mee:

H. Bossen, J.C. van Driel, L.H. Duijm, H.A. Hachmer,
T. de Jong, B. Oomkens, B. Poppen, A. Strijkstra,
H. Toet, H. Vos, D. v.d. Zee

Grafische basisvormgeving:

Biche Eleveld bNO Groningen
Drukwerk:
Zodiak Groep - Groningen

Oplage:

900 exemplaren

Sluitingsdatum kopij:

11 februari 2002

foto omslag:

Molen De Meeuw in de vreugd t.g.v. het bezoek van Willem-Alexander en Máxima aan Garnwerd

Foto: D.J. Tinga, Winsum

- 2 • **Redactioneel**
- 3 • **Aluminium zelfzwiching op de molens – zin of onzin?**
De moderne tijd, net wat u zegt. Over centen tellen en conservatief conserveren.
- 7 • **Molennieuws**
*Detectivewerk in De Vier Winden, vandalen bij De Jonge Jan en een schip met geld voor de Zwakkenburgermolen.
Bij Ander molennieuws leest u onder andere biotoopnieuws uit Winschoten (wederom).*
- 10 • **Boekennieuws**
Verleden en heden wachten niet meer op elkaar in Zuidlaren.
- 11 • **Gildenieuws**
Zes kandidaten worden uitgenodigd zich voor te bereiden op een proefexamen.
- 11 • **Een pluim voor meneer Hachmer**
In Veendam is altijd wat te doen, ondanks het geringe aantal stoplichten.
- 12 • **Arbonieuws**
Na 500 jaar gevaarlijk molenbedrijf komt Big Brother Arbo kijken op de molens.
- 15 • **Najaarsvergadering van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens**
Te weinigen vergaderden genoeg in Veele.
- 17 • **Máxima en Willem-Alexander op bezoek in Garnwerd**
Die bruine ogen, een verademing tussen het oranje.
- 20 • **Verstild verleden (39)**
Natuur- en oorlogsgeweld in Hellem.
- 21 • **Reactie op Verstild verleden (37)**
The bold (Bolding) and the beautiful (Wobbigje) rond Elsloo: wie heeft wat met wie?
- 22 • **Het Groninger Molenarchief**
Bezit is een last. Ve(e)le handen maken licht werk!
- 23 • **Onbekende molen**
Een nieuwe rubriek: probleemgevallen van de archiefwerkgroep.
- 24 • **Molens on line**
De beste Duitse webstek van oktober 2001 is al niet meer helemaal bij de tijd.
- **In memoriam Hans Leopold**

Redactioneel

Molens on line

Op een zaterdag, eind dit jaar,
pakt een molenaar zijn kloffie bij elkaar.
De wind is oost, neemt toe naar zes,
dat is goede molenwind, weet hij uit de les.
Zeilen worden voorgelegd,
de vang, die gaat uit de knecht.
Voldaan kijkt de molenaar rond,
zonder dat de molen in beweging komt.

De wind neemt toe, vol zeil gaat voor,
toch krijgt hij de molen er niet door.
Bomen buigen, takken breken af,
maar de molen staat, het is heel maf.
Reuzel, vet, er wordt gesmeerd,
zonder dat het de molen iets deert.

Plots wordt de mulder uit de slaap gered,
schiet hij rechtop in bed.
Hij weet nu wie zijn molen was:
een ambtenaar, betaald uit gemeentekas!

Het Groninger Molenweekend
is voor 2002 vastgesteld op:
zaterdag 8 en zondag 9 juni.

Aluminium zelfzwichting op de molens – zin of onzin?

Al enkele jaren kunt u, onder andere in De Nieuwe Zelfzwichter, regelmatig lezen over de toepassing van nieuwe materialen voor de zelfzwichtingskleppen. In dit artikel leggen we uit waarom en hoe deze praktijk is ontstaan.

Sinds de jaren '70 werden voornamelijk kleppen in het gevlucht gemonteerd van triplex (TR-klep) of van multiplex (ook wel superplex genaamd). Ze dienden ter vervanging van kleppen met losse grenen plankjes (PL-klep) omdat men toen dacht goedkoper uit te zijn vanwege een kortere productietijd. Achteraf bleken de TR-kleppen soms zeer snel te rotten als ze niet regelmatig opnieuw geschilderd werden. Dit bracht voor een moleneigenaar hoge onderhoudskosten met zich mee, wat ten koste ging van het overige onderhoud van een molen. Momenteel zijn voor de molenmakers betere materialen om kleppen van te maken. Er zijn nu eigenlijk vier kleptypen te maken:

- triplex plaat op een houten (vaak bankirai) draailat: is relatief duur in onderhoud, gaat zelden langer mee dan 15 jaar;
- red cedar plankjes op red cedar of bankirai draailat: vergt minder onderhoud maar is wel duur in aanschaf, gaat veel langer mee dan een TR-klep;
- aluminium plaat op een houten draailat (HA-klep): is duurder dan een TR-klep maar gaat langer mee (o.a. toegepast op molens in het Westerkwartier);
- volledig van aluminium (VA-klep).

Het laatstgenoemde model is toegepast op de Krimstermolen en op molen 't Witte Lam te

Zuidwolde. Aangezien de schrijver van dit artikel zelf dit model heeft gemaakt, krijgt u hierover wat meer bijzonderheden.

Het idee ontstond al in 1989, toen ik al enige tijd als vrijwillig molenaar draaide met molen *De Aeolus* te Adorp en werkzaam was bij een aluminium verwerkend bedrijf. Menigmaal stonden molenaar en eigenaar hoofdschuddend op de stelling de ravage te aanschouwen na een storm: de brokstukken van

De Krimstermolen malend met aluminium kleppen; zo op het oog geen verschil met TR-kleppen (november 1999)

Foto: H. Wolthuis, Sint Annen

de TR-kleppen lagen dan bij omwonenden in de tuin of op de daken. In 1982 was deze molen nog gerestaureerd voor enkele tonnen, maar zo'n 5 jaar later vlogen de eerste rotte kleppen al over het dorp en nog 3 jaar later zaten er meer gaten dan kleppen in de wieken. Met de nieuwe (particuliere) eigenaar heb ik toentertijd eens onderzocht of we de kleppen van aluminium zouden kunnen maken.

Technisch bleek het maken van een aluminium klep niet zo moeilijk en ook de kosten leken mee te vallen. Tot een daadwerkelijke uitvoering is het toen niet gekomen omdat de eigenaar van plan was de molen op korte termijn weer te verkopen. Sinds 1992 ben ik vrijwilliger op de *Krimstermolen* bij Zuidwolde en ook hier kregen we problemen met de TR-kleppen die er sinds 1988 in zaten. De eerste serie kleppen dateerden uit 1977, het jaar waarin de molen een grote restauratie onderging voor f570.000,-. Deze TR-kleppen werden in 1988 dus al weer grotendeels vervangen en midden jaren '90 was circa een derde deel van deze nieuwe kleppen ook al weer vergaan! Een restauratie van het gevlucht was de enige oplossing en zo werd het plan om aluminium kleppen te gebruiken weer uit de kast gehaald. Mijn voorstel werd besproken met het bestuur van de molenstichting en de collega-molenaars en iedereen was enthousiast over het idee. Met aluminium kleppen zouden we immers veel op de onderhoudskosten kunnen besparen (zie het kader op pagina 6) en daarom kreeg ik toestemming om een proefexemplaar te maken.

Ik werkte toen als lasser bij een aluminiumconstructiebedrijf en kon daar gemakkelijk aan de benodigde materialen komen. Regelmatig had ik over de verdere ontwikkeling van de VA-klep overleg met molenmaker Eltje Faber, die toen nog werkzaam was bij molenmakerij Dunning in Adorp. Faber woonde dicht bij mij in de buurt en gaf mij de nodige molentechnische tips omtrent zelfzwichtingskleppen. Het bestuur van de molenstichting vond het proefmodel dat ik in elkaar had geprutst veelbelovend. In 1997 was het geld voor de restauratie zo goed als rond en kreeg ik de opdracht de kleppen te maken. Ondertussen was molenmaker Dunning begonnen met de restauratie van het hekwerk en de stroomlijnneuzen (systeem Dekker). Mijn werkgever stelde alle benodigde machines en gereedschappen beschikbaar, zodat ik een aantal zaterdagen mijn gang kon gaan in de fabriek. In ongeveer 60 uur heb ik 114 kleppen gemaakt, 108 voor de molen en 6 op reserve; dat komt neer op ongeveer een half uur werk per klep. Ter vergelij-

king: een TR, -PL of HA-klep maken kost al gauw 3 tot 4 keer zoveel tijd.

Een VA-klep zit niet met schroefjes of boutjes in elkaar, maar is volledig gelast om zo een sterke verbinding tussen de delen te krijgen. Er is hier een aluminiumplaat gebruikt van 3mm dikte met aan één zijde een aluminium U-profiel gelast dat fungeert als draailat. Aan één open zijde van het profiel is een lagerbusje gelast en aan de andere open zijde een pen met een hevel (de staartbeugel waarmee de klep aan de treklat zit verbonden). In principe is de klep zo al klaar, alleen zullen er nog een paar moeten worden getordeerd om mooi aan te sluiten op de zeeg in het gevlucht. Dit is snel en gemakkelijk te doen want het materiaal is enigszins buigbaar en je tordeert (wringen met gepast geweld) de gehele klep eenvoudig in de juiste 'zeegstand'. Bij de andere kleptypen schaافت men de houten draailat handmatig scheluw, maar dit kost meer tijd. En tijd is geld, nietwaar? Na het torderen van een VA-klep moet deze van een nummer worden voorzien om hem later, na het coaten, op de juiste plaats in het gevlucht te kunnen monteren.

Het poedercoaten is nodig om het materiaal te beschermen tegen oxidatie en natuurlijk ook om de kleppen mooi wit te maken. Dit gebeurt bij een gespecialiseerd bedrijf. Het materiaal dient eerst voorbehandeld te worden in een groot bad met chemicaliën om te worden gereinigd. In dit bad vindt een chemische reactie plaats tussen de vloeistof en de (natuurlijke) oxidehuid op het aluminium. Tegelijkertijd vormt zich een hechtlaag voor de later aan te brengen poederlak. Dit proces heet *chromateren*. Nadat het materiaal is nagespoeld en gedroogd, wordt het aan een transportbaan gehangen die het naar de spuitcabine transporteert waar het met behulp van robots van een laag poeder wordt voorzien. Vervolgens gaat het materiaal ongeveer 10 minuten in een oven van 200 °C om zo de poederlaag te smelten tot een harde, gladde laklaag. Dit proces heet *moffelen*. Meestal is ook het plaatwerk van uw koelkast, wasmachine enzovoort op dezelfde manier behandeld, alleen is de samenstelling van de coating iets anders dan die op de kleppen. Op de coating van de kleppen geeft men 10 jaar garantie, maar dat wil niet zeggen dat de coating na 10 jaar versleten zal zijn. Het kan gebeuren dat na 10 jaar de glans iets minder wordt of dat de kleur iets verschraalt onder invloed van UV-straling en luchtverontreiniging. We rekenen erop dat de coating zo'n 25 jaar blijft zitten; tot dusver (na 3,5 jaar) ziet het er nog uit als nieuw.

Krimstermolen op de dag van de heringebruikstelling
(4 september 1998)

Foto: H. Wolthuis, Sint Annen

Over het algemeen is een molen na gemiddeld 25 jaar weer toe aan groot onderhoud waarbij het waarschijnlijk is dat ook het hekwerk van het gevlucht (gedeeltelijk) vervangen zal moeten worden. Bij deze restauratie zullen de kleppen worden gedemonteerd, gereinigd en opnieuw gecoat om vervolgens weer 25 jaar (of langer?) mee te gaan. Met een HA-klep kan dit problemen geven omdat dit type klep niet in zijn geheel kan worden gecoat vanwege de houten draailat. Dan zal dan de aluminium plaat moeten worden losgeschroefd voordat hij kan worden opgefrist met een nieuwe coating.

Nadelen zijn er eigenlijk niet te noemen over de VA-klep. Er is geen grotere kans op blikseminslag dan bij molens met houten zelfzwichting hebben. Aluminium is een relatief slechte stroomgeleider en de kleppen zijn als het ware geïsoleerd door de polyestercoating.

Deze kleppen zullen dan wel erg duur zijn zeker? Nou, dat valt nog mee. Zelf heb ik de kleppen tegen

kostprijs kunnen maken (materiaal en coaten). Bij de Krimstermolen stonden de VA-kleppen voor de belachelijk lage prijs van ongeveer f6500,- klaar in de molen. Door deze actie viel de restauratie van 1998 zo'n f14.000,- goedkoper uit dan wanneer de molenmaker er TR-kleppen in zou hebben gezet. Het geld dat overbleef, kon nu mooi worden gebruikt om andere kleine mankementen te verhelpen. Ook wanneer een molenmaker VA-kleppen zal leveren, zullen deze goedkoper (moeten) zijn dan de andere genoemde typen. Bouwbedrijf annex molenmakerij Faber in Ten Boer is onlangs benaderd om een offerte uit te brengen voor het restaureren van het gevlucht van de Peldemühle te Wittmund(D), inclusief het aanbrengen van VA-kleppen. Uit berekeningen bleek dat de VA-kleppen 10 tot 20% goedkoper zijn te leveren dan TR-kleppen. Tel daar de besparing aan onderhoudskosten bij op en het financieel voordeel is enorm. Ook ten opzichte van de HA- en PL-kleppen is een VA-klep zo'n 25 tot 35% goedkoper te produceren, maar dit hangt sterk af van de molen en de molenmaker, wat de prijzen nogal kan doen verschillen.

Samenvattend heeft een moleneigenaar de keuze uit 3 opties om het gevlucht van een molen te restaureren:

- Terug naar Oudhollands hekwerk aan met zeilen, dit is goedkoper dan zelfzwichting;
- Zelfzwichting restaureren met authentieke houten kleppen waarbij men rekening moet houden met hogere restauratie- en onderhoudskosten;
- Voor het opknappen van de zelfzwichting aluminium kleppen gebruiken, waarbij de VA-klep het minste onderhoud vergt en de kostenbesparing het hoogst is.

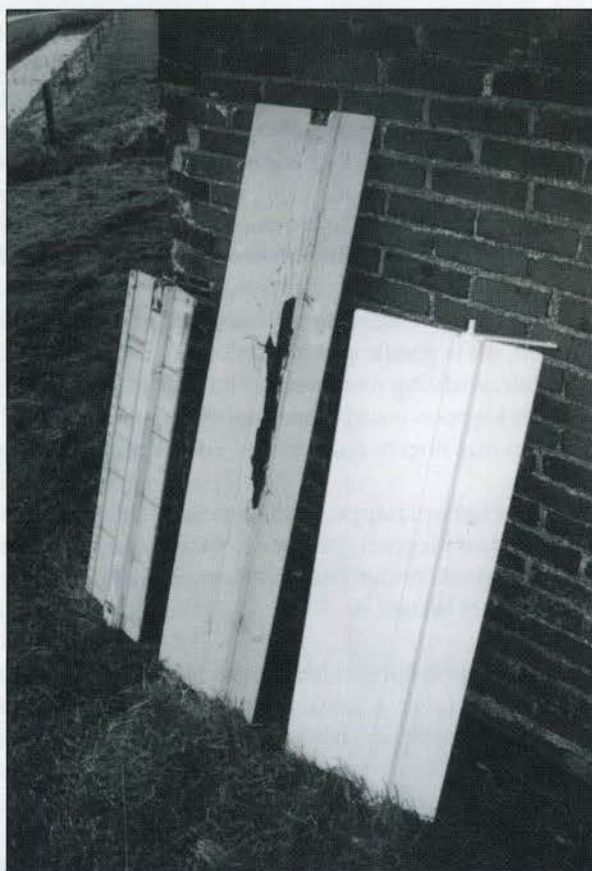
De laatste optie lijkt het beste, maar toch is niet iedereen het hiermee eens. Sommigen vinden het aluminium niet mooi, het zou te glad en te strak zijn en zo de authentieke sfeer van een molen aan tasten. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) zal geen subsidie toewijzen wanneer een eigenaar een verzoek indient om een molen te voorzien van VA-kleppen, omdat men aluminium bouwhistorisch niet verantwoord vindt. Merkwaaardig genoeg vindt men HA-kleppen wel verantwoord omdat er bij deze kleppen een houten draailat gebruikt is. Naar mijn idee wordt er zo met twee maten gemeten, want er zijn tal van voorbeelden te noemen van molenrestauraties die ook niet bouwhistorisch verantwoord zijn. Wat te denken van bijvoorbeeld de rvs-bouten en -schroeven die tegenwoordig veel

worden gebruikt om kleppen in elkaar te zetten; vroeger gebruikten de molenbouwers handgesmede spijkers en grenenhout, maar om kostentechnische redenen is men op modernere materialen overgestapt. Of bijvoorbeeld het repareren van voeghouten of achtkantstijlen met glasfiberstaven en epoxyhars wat men tegenwoordig wel ziet. Dat deden de molenmakers 100 jaar geleden ook al zo zeker?

Door de eeuwen heen hebben de molens veel technische vooruitgang meegemaakt, zoals de gietijzeren bovenassen, gelaste stalen roeden, wiekverbeteringen, enzovoort. Allemaal dingen die het werken met de molen makkelijker, veiliger of goedkoper maakten. Waarom dan nu de technische vooruitgang stoppen? Over 100 jaar zegt men misschien over de aluminium kleppen: 'Goh, wat heb-

ben ze dat toen slim gedaan!' De molenaars of eigenaars zouden in bijvoorbeeld 1910 vast en zeker hebben gekozen voor VA-kleppen als men toen de mogelijkheid gehad had.

Persoonlijk vind ik (historisch gezien) de PL-kleppen wel het mooiste voor een molen met zelfzwichting. Jammer genoeg is niet elke moleneigenaar in staat de hoge onderhoudskosten op te brengen en de molens in uitstekende staat te houden. Wanneer er voor de molens gouden tijden aanbreken en de kas van de molenstichting uitpuilt van de euro's, mag men wat mij betreft de aluminium kleppen afvoeren naar de schroothoop of naar een molenmuseum, om vervolgens weer authentieke PL-kleppen te plaatsen in het gevlucht. Tot het zover is, lijkt de VA-klep voorlopig het beste en goedkoopste alternatief...

Drie generaties kleppen. Van links naar rechts: een oude PL-klep, een oude TR-klep en een VA-klep

Foto: H. Wolhuis, Sint Annen

Onderhoudskosten van triplexkleppen

Deze gegevens zijn gebaseerd op cijfers over molens van molenstichting Hunsingo e.o. over de laatste jaren.

Na een restauratie gaan TR-kleppen gemiddeld 10 tot 15 jaar mee. Om voor de 10-jarige garantie in aanmerking te komen, moet er elke 2 jaar worden geschilderd: in 15 jaar betekent dat circa 7 schilderbeurten. Na het tiende jaar gaan er vaak kleppen rotten, gemiddeld moeten er per jaar 8 vervangen worden. Na 15 jaar is er zo voor gemiddeld f40.000,- besteed aan kleppenonderhoud, dat is per jaar gemiddeld f2500 tot 3000,- per molen. En dat is ongeveer de helft van de onderhoudssubsidie die te besteden is...

(De nummering tussen () verwijst naar de nummering in het Groninger Molenboek – 2de druk, welke is uitgegeven in 1981)

Poldermolen Koningslaagte (13), Zuidwolde

Enkele maanden geleden bleek tijdens het malen plotseling het halslager van de vijzel te zijn stukgelopen wegens slijtage. Het lager – een metaal lager met witmetalen schaal – werd door de vrijwillig molenaars H.J. Berghuis en H. Wolhuis gedomonteerd en overgebracht naar de werkplaats van molenmaker E. Faber in Ten Boer. Deze zorgde voor een nieuwe witmetalen voering, waarna de vrijwilligers het lager weer monteerden en afstelden. Faber leende kosteloos de benodigde gereedschappen zodat de kosten zo laag mogelijk gehouden konden worden: het budget van deze molen was voor 2001 al opgebruikt. Begin van dit jaar herstelde molenmakerij Dunning het gevlucht, waarbij er verschillende kleppen en heklatten werden vernieuwd. Recent kwam helaas nog een mankement aan het licht: de bezaanstok bleek in een zo slechte staat dat draaien niet meer verantwoord was. Met moeite kon de molenstichting Hunsingo e.o. nog wat geld opscharrelen zodat aan molenmaker Faber de opdracht kon worden gegeven een nieuwe bezaanstok te plaatsen.

Koren- en pelmolen Ceres (18), Spijk

Het heeft meer dan 10 jaar geduurd maar nu wordt de molen grondig gerestaureerd. Nadat de molenrestauratie op 21 september officieel door wethouder Huisman is gestart,

zijn molenmaker Dunning en Aqua+ hard aan het werk om de restauratie dit voorjaar af te kunnen ronden.

Niemand zal het ontkennen: deze achtkantstijl was echt aan herstel toe!

Foto: D.J. van der Zee, Groningen

Korenmolen De Vier Winden (25), Pieterburen

Tijdens een schoonmaakactie door de cursisten Hans Vink, Mans Smit, Johan van Dijk, Barbara en Michel van Lokven en instructeur Derk Jan Tinga werd door eerstgenoemde een tekst ontdekt op een uitneembare balk bij de naloper pelspil ter hoogte van de luizolder. In het toenmalige krullige handschrift staat geschreven: 'Den eersten maart 1887 is alhier het malen afzet' ondertekend met 'F.J. Schuurman'.

Tot nu toe (uit gegevens van B. van der Veen Czn) was bekend dat F.J. Schuurman van 1875–1880 eigenaar was van *De Vier Winden* en na 1880 de weduwe Schuurman.

Het is een raadsel hoe de overleden gewaande Schuurman in 1887 nog een tekst kan hebben achtergelaten in de molen. Heette misschien een zoon precies zo? Of is het jaartal later aangebracht? Klopt het jaartal dat Van der Veen noemt niet?

Aan deze ontdekking is verder zeer interessant dat hij bevestigt wat altijd al werd aangenomen: er is een tweede maalsteen in de molen aanwezig geweest. De plek waar nu de maalsteen ligt, is namelijk zeer onhandig: er moet gebruik worden gemaakt van twee luiwerken om de zakken graan van beneden naar boven en vervolgens op de zakkenbok te krijgen. Vroeger lag er dus zeker een maalsteen onmiddellijk naast het luiwerk en het luik in de steenzolder. Daar was echter nog nooit een bewijs voor gevonden. Het lijkt erop dat daarvoor nu wel een heel sterke aanwijzing aanwezig is. Is de tegenwoordige maalsteen misschien verhuisd? Waarom zou men de eventuele tweede maalsteen verwijderd hebben van die plek en de andere maalsteen, die veel onhandiger ligt, hebben laten zitten? Of, anders geredeneerd: waarom zou je een handig liggende maalsteen weghalen en hem op een onhandige plek weer aanbrengen? Was dat misschien noodzakelijk vanwege het aanbrengen van een tweede pelsteen? Leverde het malen misschien toch niet voldoende op en kon je met pellen toen veel meer verdienen? Op de begane grond bevindt zich een spil als ondersteuning van een zolderbalk. Waar komt die vandaan? Is dat een vroegere maalspil of is hij er later geplaatst en komt hij van een heel andere molen? Gezien de kleur van het hout is hij in elk geval van een andere datum dan de tegenwoordige maalspil. En waren er in 1887 twee pelstenen in de molen of slechts één en waren er toen misschien wel twee maalstenen? Op de herdenkingssteen aan de ZW-kant van de molen staan de vermanende woorden:

*Hier maalt men 't Graan tot Stof,
Hier pelt men bast van 't Garstgraan of.
O, mensch! Wilt hieruit leeren,
Dat gij ook eens tot stof zult weder-
keeren*

Herbouwd 1846

Dit houdt in dat (als deze steen inderdaad tijdens de herbouw is aangebracht) de molen toen al zowel pel- als korenmolen was. Verder onderzoek zal mogelijk meer opheldering verschaffen. Misschien is nog te vinden waar het paard van de geheimzinnige maalsteen gezeten heeft, of is de plaats van de toenmalige steenkraan op te sporen. Wie weet brengt ook de lengte van de spil die op de begane grond de zolder ondersteunt wat licht in de duisternis. De vrijwilligers hopen ook van de lezers van *De Nieuwe Zelfzwichter* nieuwe gegevens te ontvangen. Duidelijk is inmiddels wel dat er met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een maalsteen naast het steenzolderluik gelegen heeft.

Korenmolens De Lelie (32), Eenrum

Als eerste molen in Nederland voldoet *De Lelie* aan de eisen die volgens de Arboret gesteld worden aan draaiende molens. Een onomkeerbaar proces (zie het artikel van L.H. Duijm in dit nummer) naar aanleiding van een bekeuring tijdens groot onderhoud aan de korenmolen te Grijpskerk leidt ertoe dat molens volgens het principe van de 'redelijkheid' als gevaarlijk werktuig moeten voldoen aan de Machinerichtlijn. Het benodigde overleg, het schrijfwerk en de uit het Plan van aanpak volgende aanpassingen zijn voltooid in een volgens de heer Ettema (inspector van de Arbeidsinspectie Regio Noord) zeldzaam hoog tempo. In aanwezigheid van een groot aantal vertegenwoordigers van allerhande molenorganisaties ontvingen de voorzitter de Stichting De Groninger Molen het

Arbocertificaat op 23 november. Tom Baars (molenaar) kreeg een documentatiemap (logboek) en de drie voor het inspectie- en advieswerk opgeleide mensen (L.H. Duijm, C. Kosmeier, D.J. van der Zee) ontvingen hun bewijs van certificering. Eén en ander vond plaats in een bijna euforische stemming. Bert van Uffelen van het landelijk bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars sprak (achteraf toch namens zichzelf) over 'een goed gevolg van een bekeuring' en hij concludeerde 'We kunnen onze hobby blijven uitoefenen'. Het gezelschap was zo groot dat het in drie groepen moest worden verdeeld om de aanpassingen in *De Lelie* (veilig!) te kunnen bekijken.

Korenmolens Wilhelmina (57), Noorderhoogebrug

Als u de stad Groningen vanuit het noorden binnenkomt, moet het u vast al zijn opgevallen dat het acht-kante stenen onderstuk van de molen opnieuw is gewit. Al jaren was het grauwe onderstuk de dorpsbewoners en de molenaar een doorn in het oog. Men stak daarom de koppen bij elkaar en het schildersbedrijf Roossien uit ons dorp bood aan het 13 meter hoge onderstuk tegen materiaalprijs (ca. f3000,-) te witten. Ruim vier dagen nam deze klus in beslag en het resultaat is keurig netjes. De molenstichting heeft verder opdracht verleend nog wat extra schilderwerk uit te voeren aan deuren, kozijnen, enzovoort. In 2002 zal er wederom veel aandacht worden besteed aan het schilderwerk.

Koren- en pelmolen De Jonge Jan (121), Uithuizen

Om dat vandalen steeds vaker (voor wormsteken) gaten groeven in de grond rondom de voet van *De Jonge Jan*, kwam met name aan de westkant de fundering steeds meer bloot te liggen. Dit versterkte het proces van afkalving ernstig. Om dit tot staan te brengen werd er tijdens de

afgelopen zomer een *betonkraag* met bewapening rondom de gehele voet van de molen aangebracht. De bovenzijde ervan is afgedekt met kiezels. En nu maar hopen dat de vandalen ook de begroeiing op het molenerf met rust laten.

Tijdens de kerstperiode van vorig jaar had ik (B. Poppen) het gevlucht met een kleine schijnwerper in het licht gezet, waardoor de molen ook in de donkere avonduren nog te bewonderen was. Dit leverde veel positieve reacties op en dus zocht ik naar mogelijkheden voor een uitbreider vervolg. Een verzoek aan B en W leidde in oktober jl. tot de aanleg van een permanente verlichting. Door middel van vier lichtbakken op de stelling wordt de molen nu in de avond vanuit vier hoeken in *floodlight* gezet. De molen daarmee opgenomen in het rijtje van verlichte monumenten in de gemeente Eemshaven. Beslist een felicitatie waard en een goede reden voor een bezoekje.

In de *buitenloopplaten* in het gevlucht van *De Jonge Jan* constateerde ik in het afgelopen jaar dusdanig veel ingerotte plekken, dat ik sneller draaien dan 30 á 40 enden niet meer vertrouwd vond. In het verleden was het meerdere keren voorgekomen dat er kleppen in de tuinen van de burens terecht waren gekomen en een herhaling daarvan – of erger natuurlijk – wilde ik in geen geval. In de afgelopen zomer moest reeds één klep er worden uitgehaald, omdat deze nog slechts door de binnenloopplaat werd gedragen en aan de andere kant geheel los hing.

Gelukkig besloot de gemeente Eemshaven dat herstel niet op zich moest laten wachten en dus kon half oktober molenmakersbedrijf Dijkstra te Sloten beginnen met het vernieuwen van alle vier latten. Daartoe werden eerst alle 94 kleppen uit het gevlucht verwijderd, wat mij de gelegenheid gaf ze allemaal schoon te maken. De nieuwe buitenloopplaten, van bankirai, werden voorzien

van akulon busjes, die samen met water en roestvrijstaal zelfsmidend zijn. Na het aanbrengen van de lat-ten werd er proefgedraaid en meteen viel op dat het gevlucht veel stiller is geworden. Het geschaviel van de kleppen, dat voordien zo duidelijk hoorbaar was, bleek geheel te zijn verdwenen. Een opvallend detail bij deze reparatie was, dat in de vier binnenloopplassen géén ingerotte plekken werden geconstateerd.

Korenmolen Vestingmolen (126a), Bourtange

Nadat vorig jaar met veel geraas een wiek naar beneden kwam, is er in de afgelopen zomer een geheel nieuw wiekenkruis gemonteerd. Om historische redenen heeft men besloten opnieuw houten borststroeden te maken.

De overlapping van borst en oplanger is groter genomen dan bij de oude, zodat er meer stevigheid is. Gekozen is voor hardhout. De verwachting is, dat dit duurzamer is dan grenen. Voor volgend jaar is een algehele verbouwing gepland en worden vijf nieuwe kruipalen geplaatst.

Poldermolen Zwakkenburgermolen (141), Niezijl

Op 27 november vond in het gemeentehuis van Zuidhorn een bijeenkomst plaats naar aanleiding van het begin van de restauratie van de in 1865 gebouwde vroeger naamloze molen, die de Zwakkenburger- en Ellertsvelderpolder bemaalde. De heer Endedijk, directeur van De Hollandsche Molen, maakte bekend dat het bestuur van De Hollandsche Molen f200.000,- uit de opbrengst van de SponsorBingo Loterij heeft toegewezen aan de financiering van het omvangrijke project (geraamd op f600.000,-). Mevrouw I. Martens, voorzitter van de Molenstichting Westerkwartier, ontving een symbolische cheque. Omdat de molen wordt verplaatst naar de locatie van het voormalige molenaarshuis, wordt hij in de toekomst beter bereikbaar.

Bevestiging van de oplanger aan de borst
Foto: D.J. van der Zee, Groningen

Ander molennieuws

Nieuwe plannen voor hoogbouw bij Molen Edens, (132) Winschoten.

De woningbouwcorporatie Acantus heeft een aanvraag om bouwvergunning ingediend voor een appartementencomplex in 4 bouwlagen op 75 m van Molen Edens. De hoogte van het gebouw is geprojecteerd op 12,90 m boven maaiveld. Een dakopbouw op plm.137 m van de molen zal 14,80 m hoog worden. De stellinghoogte van molen Edens is 10 m. Op 30 mei 2001 heeft de gemeenteraad van Winschoten de notitie molenbiotop vastgesteld, waarin is bepaald dat -behoudens uitzonderingen- in een zone van 240 m rond de molens de hoogte van nieuwe gebouwen en nieuwe boombeplanting niet hoger mag zijn de stellinghoogte. De vrijwillige molenaars hebben het gemeentebestuur laten weten, dat ze niet akkoord gaan met genoemde bouwplannen. Als het gemeentebestuur het plan verder in procedure brengt, volgen er officiële bezwaren, waarschijnlijk

ook van de molenorganisaties en andere organisaties die al tegen eerdere plannen hebben geprotesteerd.

Knipseldagen van het Groninger Molenarchief.

De eerste twee knipseldagen zijn inmiddels achter de rug. Er is veel werk verzet in een prettige sfeer. Wie er niet is geweest, heeft echt iets gemist. Het resultaat heeft ertoe bijgedragen dat besloten is meer van zulke dagen te organiseren. Voorlopig zijn voor 2002 de volgende data vastgesteld: 23 februari, 09 maart, 26 oktober, 9 november van 10:00 tot 16:00 uur in het molenarchief in Veele.

ADVERTENTIE

Te koop aangeboden diverse molenboeken, waaronder:

- Groot Volkomen Moolenboek, L. Natrus (herdruk 1981);
- Volledig moolenboek, J.H. Harte (herdruk 1979);
- Molens in Noord-Holland.

T. de Jong, Tjalkstraat 3, 9745 BX Hoogkerk; tel. 050-5565953

Op molenpad

In samenwerking met de molenwerkgroep Oost-Groningen organiseert het Veenkoloniaal Museum te Veendam op zaterdag 20 april 2002 een reis naar molens in het grensgebied van Oost-Groningen en Duitsland. Bezocht worden o.a. *Molen Dijkstra* te Winschoten, de daarnaast gelegen gereconstrueerde werkplaats van molenmakerij Wiertsema uit Scheemda, *De Korenbloem* te Vriescheloo, de standerdmolen in Ter Haar en de molens

van Papenburg. De reis wordt afgesloten met een diner in het gezellige schipperscafé te Papenburg.

Deelname: incl. koffie/thee diner: € 22,-. Vertrek: 9:00.

Meer info:

www.veenkoloniaalmuseum.nl

Knopen

Tot en met 14 april 2002 loopt in het Veenkoloniaal Museum te Veendam een tentoonstelling met de fraaie naam 'Van hondenpunten, hanenkammen en de kat-met-de-negen-

staarten'. Het is een presentatie van Europa's meest complete verzameling schiemanwerk: alles wat te maken heeft met touw en de toepassing van knopen aan boord van schepen, touwsierwerk, gereedschap en dergelijke. De tentoonstelling is opgezet in samenwerking met het Deutsches Sielhafen Museum te Carolinensiel.

Molenaars en molenvrienden kunnen hier veel genieten en inspiratie opdoen voor (sier)knopen en ander touwwerk op molens.

Boekennieuws

De Wachter een wonder

Bij onze zuiderburen – nee, niet de Belgen, maar de Drenten – verscheen onlangs een prachtig molenboek over één molen, te weten *De Wachter* te Zuidlaren. Dankzij financiële bijdragen van diverse fondsen is de prijs van het boek zeer aangenaam gebleven. Voor weinig geld koop je veel kijk- en leesplezier.

Het uitzonderlijke van dit boek is dat het, in tegenstelling tot vele andere molenboeken, niet alleen uitgebreid stilstaat bij het verleden, maar ook zeer uitgebreid bij het heden. De verdeling is zelfs fifty-fifty.

Het tweede deel gaat in op de langdurige en uitgebreide inspanning die geleverd werd en er uiteindelijk toe

heeft geleid dat Zuidlaren een prachtig molenmuseum rijker geworden is. De vele vrijwilligers die ertoe hebben bijgedragen, worden in het tweede deel uitvoerig in het zonnetje gezet. Hun inspanning en het zweet druipt als het ware van de pagina's af, maar je ziet op de vele gezichten ook het enthousiasme en doorzettingsvermogen. Zuidlaren mag zich rijk prijzen met zo'n groep vrijwilligers. Proficiat! Het boek is een kroon op hun werk.

De Wachter een wonder, M. Arends-Luinge (Zuidlaren, 2001), ISBN 90 5786 03 17.

Het boek is niet verkrijgbaar in de boekhandel, maar alleen bij *De Wachter* of op het Molenbureau. Prijs f35,- (€15,75)

Gildenieuws

Op 1 november 2001 vond de Contactavond plaats van het Gilde van Vrijwillige molenaars, afdeling Groningen in het Postiljon Hotel in Haren. De bijeenkomst werd helaas matig bezocht.

Onder voorzitterschap van Leen Duijm werden diverse onderwerpen besproken waaronder brandpreventie bij molens en de Arbowed. Na de vergadering werd een historische molenfilm getoond.

Op 29 december 2001 en 5 januari 2002 worden proefexamens afgenomen op de molen *Eva* te Usquert. Er zijn totaal zes kandidaten uitgenodigd deel te nemen.

Sietie Spijk

Een pluim voor meneer Hachmer!

In Nederland zijn duizenden vrijwilligers werkzaam bij allerlei organisaties. Deze vrijwilligers verzetten samen bergen werk waar vaak weinig openlijke waardering voor is: het wordt als vanzelfsprekend beschouwd. Om het vrijwilligerswerk meer onder de aandacht te brengen is het jaar 2001 uitgeroepen tot Internationaal Jaar van de Vrijwilligers.

In de krant hadden we gelezen dat op 27 en 28 oktober op initiatief van het Veenkoloniaal Museum en de Stichting Compaen, beiden te Veendam in het museum in het kader van het jaar van de vrijwilligers deze mensen de gelegenheid werd gegeven het hoe en wat van hun werk te promoten. Omdat ook de molens werden genoemd waren we nieuwsgierig en besloten er heen te gaan.

Als Veendamers lopen we wel honderd keer in het jaar langs het museum maar binnengaan, ho maar. Nu moest het dan gebeuren en het is ons goed bevallen.

Door het hele museum zaten vrijwilligers: Veilig Verkeer, muziekkorps, zangvereniging, koken voor kinderen, een paar sporten, historische kring Hoogezand en ik heb ook nog wel wat vergeten. Waar wij voor kwamen, waren de molens, want volgens de krant zouden er geen molens meer draaien als er geen vrijwilligers waren. Ja hoor, er was een stand met moleninformatie. Ik dook gelijk in de folders en mijn zoon in de kaarten. Ik heb een mooi stapeltje meegenomen, ook lesmateriaal voor de basisschool van de polder- en de korenmolens. Zou er niet ergens een meester of een juf zijn die daar, in samenwerking met een vrijwillig molenaar, een project van maakt voor de klas? Leuk toch? Er zit ook een bouwplaat in. Als het project klaar is, de ouders laten komen om de boel te bekijken. Misschien krijgen ze dan ook een molentik.

De stand werd bemand door de heer Hachmer. Ja, ja, zult u zeggen, die man hoort daar nu eenmaal. Ja, dat weet ik ook wel, maar nu stond hij daar voor onze molens. Bijna alle bezoekers die ik daar zag lopen hadden de folder bij zich met de 83 molens van Groningen. Dan stond hij daar toch onze molens te promoten? Ja of ja? Hij had ook meel te koop dat hij zelf had gemalen in een molen in Friesland, waar hij wel eens draait. Ik ben de naam van die molen en de plaats vergeten (sorry meneer Hachmer). Het was er zo leuk en gezellig dat we geen tijd meer hadden om de boel boven te bekijken, maar geen nood, vijf minuten fietsen en we zijn er. Dus als u zich verveelt, kom dan naar Veendam, naar het Veenkoloniaal Museum, daar is altijd wel wat te doen (zie www.veenkoloniaalmuseum.nl). U kunt met de rolstoel naar binnen – geen probleem – en de koffie was heerlijk. Dus wat let u? Geen molens? Ook foto's met molens zijn er te zien. Oude foto's met verdwenen molens. Niet een hele wand vol, maar toch, ze zijn er. Even goed kijken dan maar.

Arbozaken

Voor de handhaving van de wetgeving op het terrein van veilig werken zijn Arbeidsinspectie en een Arbodienst verantwoordelijk. Een Arbodienst is een (geprivatiseerde) instantie die voor bedrijven risico-inventarisaties maakt. De Arbeidsinspectie is het controlerende orgaan van de overheid. Dit verslag geeft een overzicht van de activiteiten tot en met november 2001 op het gebied van Arbo wetgeving van de Stichting De Groninger Molen en de afdeling Groningen van het Gilde van Vrijwillige Molenaars.

Aanleiding

Door de Arbeidsinspectie regio Noord zijn in november 2000 onvolkomenheden geconstateerd bij de uitvoering van werkzaamheden aan een molen. Bovendien ontbraken de vereiste risico-inventarisatie en-evaluatie (RI&E) en een Veiligheids- en Gezondheidsplan. De molenmaker en de moleneigenaar (gemeente) van de betreffende molen hebben hiervoor een bekeuring gekregen. Dit is de aanleiding geweest voor de Stichting De Groninger Molen (SDGM) en het Gilde van Vrijwillige Molenaars (GvVM) om met de Arbeidsinspectie te komen tot een verantwoorde risico-inventarisatie en-evaluatie.

Uitgangspunt is dat het monument niet wordt aangestast in het uiterlijk en het gebruik van de molen. De molens worden beschouwd als gevaarlijke werk-

tuigen. Met open kamwielen, maalspillen, vijzels, enz. is er kans op knellen of pletgevaar. Daarbij komt dat de functie van de molen in de loop der jaren is veranderd, de molens draaien nog hoofdzakelijk voor publiek.

Productiemolens zijn er nog wel, maar deze groep is klein, vaak is de molenaar dan ook eigenaar van de molen. Voor deze molens gelden nog meer voorschriften o.a. de HACCP, een hygienecode die aansluit op de warenwet. Bij ons in de provincie zijn enkele molens die hieraan voldoen. Deze molens worden buiten de Arbowet gehouden, omdat de

Veilig steigerwerk op molen De Zwaluw in Zuurdijk – restauratie in augustus 2001

Foto: J. Bekooy, Noordhorn

**VERSTOPPING ?
ALARMTELEFOON
050 - 5421890
24 UURS - DIENST**

- Rioolontstoppen
- Aanleg en reparatie
- T.V.-inspectie
- Gevelreiniging
- Impregneringen

PETER KUIL
REINIGINGS SERVICE

Noorddijkerweg 13
9734 AS Groningen

Tel. (050) 542 18 90
Fax (050) 542 37 78

Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij

speciaal voor molenaars

SINDS 1873 SPECIALIST IN HET VERZEKEREN VAN WINDMOLENS

Hoofdkantoor Deventer: Singel 19 - Postbus 448 - 7400 AK Deventer
Telefoon (0570) 61 23 53

BAKKER *de Rappe Schoenlapper*

Fa. DOORNBOS

A-Kerkhof 33
9712 BC Groningen
Telefoon: (050) 312 08 07

FIRMA EKKELKAMP

De speciaalzaak voor: Volkorenmeel

*Hondensport, Vogelzaden,
Paardenvoeders, Vogels
Aquariumbenodigdheden,
Hengelsportartikelen
en alles voor Uw huisdieren*

Rijksstraatweg 135
☎ (050) 535 02 15
Haren (Gr)

Schoonmaakbedrijf Zeeman

*Voor complete
schoonmaakservice
o.a. kantoren etc.*

**glazenwasserij
gevelreiniging
impregneren (muren)
tapijtreiniging
kunststof reinigen
enz.**

**Telefoon
050-3061279
Fax
050-3061836**

de Stelling 5, 9774 RB Adorp

Evenementenhal Op Roakeldais

voor o.a.:

- ✓ Personeelsfeesten
- ✓ Reünies
- ✓ Sportactiviteiten
- ✓ Beurzen
- ✓ Concerten

Wij hebben u te bieden:

- ✓ Een multifunctionele hal met een oppervlakte tot 1850 m².
- ✓ Ruime parkeergelegenheid.
- ✓ Centrale ligging in Noord Groningen.
- ✓ Geheel verzorgde dag/avondprogramma's

Oostervalge 52a – Postbus 40, 9989 ZG Warffum
tel. (0595) 42 24 96 / fax (0595) 42 32 92
admin@oproakeldaishal.nl

Wij hebben
een grote collectie
geboortecadeaus, zoals:

*kindercouverts,
rammelaars,
spaarpotten,
servetbanden,
papepels en
geboortebekers
in zilver en pleet.*

GRAVEREN IS GRATIS!

JUWELIER **REPKO**

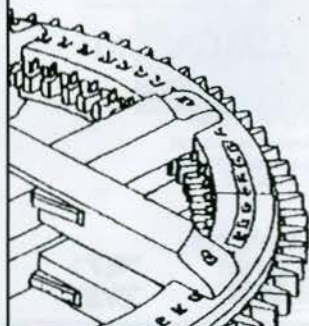
Herestraat 4
Groningen
tel. (050) 312 91 31

Molenmakersbedrijf
Molema
V.O.F.

Provincialeweg 4, 9677 TW Heiligerlee

telefoon (0597) 59 16 60
telefax (0597) 59 11 76
mobiel 06 53 22 48 91

Mulder Pot - Kropswolde

KORENMOLEN **De Hoop**

Woldweg 70, Kropswolde.

Voor de zelfbakkers(sters):

- volkorenmeel
- tarwemeel
- viergranenmeel
- pannenkoekmeel
- boekweitmeel

Openingstijden:

woe. t/m vrij. 14.00-17.00 uur
zat. 10.00-12.00 en 14.00-17.00 uur

Molenaar J.J. Pot
Telefoon (0598) 39 49 53

Naar windmolen

Joerwert

Te Feerwerd voor:

- ✓ tarwemeel
- ✓ tarwebloem
- ✓ rijst
- ✓ gort
- ✓ pannenkoekmeel
- ✓ gemengd graan
- ✓ en andere molenproducten
- ✓ (ook voor zelfbakkers/sters)

Donderdag, vrijdag en zaterdag geopend van
13.30 - 17.30 uur

Molenaar Rolf Wassens

☎ (0594) 62 15 45 / 62 19 45

JAN VOS

Rietdekkersbedrijf

**Al meer dan 25 jaar
vakmanschap**

⌘ Boerderijen

⌘ Villa's

⌘ Recreatiebungalows

⌘ Molens

⌘ Bungalows

Ook voor reparatie en onderhoud

tel./fax (050) 406 20 39

Oude Boerenweg 11 - Glimmen

DE KAMERSPECIALIST

**HUUR
VERHUUR
ADVIEZEN
BEMIDDELING**

**Beheer van Huizen, Kantoren
en Bedrijfspannen.
Gespecialiseerd in Kamerverhuur.**

Eendrachtskade N.Z. 25

9718 BB Groningen

☎ (050) 313 34 16

Geopend : 10-12 en 13-17.30 uur

**Het Veenkoloniaal Museum in Veendam . .
het meest verrassende museum van de regio !**

U ontmoet er de turfsteker, neemt plaats in de roef van een binnenschip, staat oog in oog met een zeeman en kunt zelfs een echte scheepsjager tegen het lijf lopen. Voordat u het weet neemt u samen met hem plaats in een oergezellig, ouderwets café.

**Het Veenkoloniaal Museum is dé plaats voor een succesvolle
start van uw familiereünie of personeelsuitje.**

Op uw verzoek verzorgen wij dagvullende arrangementen.

Het Veenkoloniaal Museum is bovendien de uitgever van de Veenkoloniale Volksalmanak. Al vanaf f 35,- ploft deze jaarlijks op uw deurmat. Bovendien ontvangt u voor dit bedrag twee keer het magazine 'Omzien naar het Museum' met daarin opgenomen de museumkalender, en heeft u het hele jaar, samen met uw partner, vrij toegang tot het museum.

Voor meer informatie: 0598 616393

VEENKOLONIAAL MUSEUM

Winkler Prinsstraat 5 - 9641 AD Veendam

tel 0598 616393 - fax 0598 616590

e-mail: veenkol@veenkoloniaalmuseum.nl

www.veenkoloniaalmuseum.nl

eigenaar hierop draait of omdat de molen is verhuurd. Met de invoering van de Arbowet is niet te vermijden dat aanpassingen aan de molen noodzakelijk zijn. Voor alle molens geldt dat de eigenaar de veiligheid en gezondheid van het publiek en de molenaar moet garanderen (zorgplicht). De veranderingen in de wetgeving maken een risico-inventarisatie en -evaluatie, plan van aanpak, hulpverleningsplan of een calamiteitenplan en een toets van dat alles door een Arbodienst noodzakelijk. De taak van de molenaar is het inlichten van het publiek omtrent de gedragsregels in de molen en het toezicht hierop. Dit vereist aanvullende vaardigheden van de molenaar. Voor de eigenaar is het van belang dat een risico-inventarisatie wordt uitgevoerd. Dit om te zorgen dat de gevolgen beperkt blijven in een gerechtelijk onderzoek na een calamiteit.

Overleg

De SDGM het GvVM afd. Groningen zijn in overleg met de Arbeidsinspectie regio Noord. Hier worden voorstellen uitgewerkt om risico-inventarisaties en -evaluaties (RI&E) voor molens op te stellen. De Arbeidsinspectie stelde als voorwaarde dat het landelijk bestuur van het Gilde van Vrijwillige Molenaars en de Vereniging De Hollandsche Molen op de hoogte worden gesteld van de ontwikkelingen in Groningen. Het overleg is gestart met een uitleg over de wetgeving. Vervolgens is door de SDGM en het GvVM(Gr) een risico-inventarisatie voor een korenmolen en voor een poldermolen gemaakt. Deze risico-inventarisaties zijn geëvalueerd samen met de Arbeidsinspectie. De door de Arbeidsinspectie voorgestelde aanpassingen zouden tot gevolg hebben dat sommige delen van de molen zo ernstig zouden veranderen dat ze het monument zou aantasten. Wanneer de richtlijnen voor werken op hoogtes hoger dan 2,5 meter strikt moeten worden toegepast, zou tijdens het voorleggen van de zeilen een valbeveiliging moeten worden gedragen. Dit lijkt een onhaalbare zaak. Dit punt zal op landelijk niveau worden besproken. De aanpassingen zijn besproken in een overleg tussen de Arbeidsinspectie, het GvVM(Gr) en de SDGM. De inspecteurs van de Arbeidsinspectie zijn uitgenodigd op een korenmolen en een poldermolen. Na deze bezoeken is een risico-inventarisatie en -evaluatie met een plan van aanpak gemaakt die voor beide partijen aanvaardbaar is en aan de Arbowet voldoet.

Risico-inventarisatie

De aandachtspunten zijn verdeeld in twee categorieën: *direct* te nemen acties op voorschriften en uit-

gestelde acties. Een RI&E moet samen met het plan van aanpak na vier jaar worden gecontroleerd. De Arbeidsinspectie is akkoord gegaan met de voorgestelde werkwijze en de inhoud van de RI&E. De uitvoerende instantie die een RI&E maakt, is een Arbodienst. In principe zou een Arbodienst de voorgestelde aanpak van de SDGM het GvVM(Gr) kunnen uitvoeren. De Arbodienst (in Groningen bijvoorbeeld: Arbo Unie) ging echter niet akkoord omdat zij volledig verantwoordelijk wordt gesteld voor de gemaakte RI&E en ook voor zaken die daar niet in genoemd zijn. Een toetsing door een Arbodienst blijft nodig omdat niet twee molens gelijk zijn. Onderlinge verschillen (zoals de plaats van het object) zijn van groot belang voor de risico's.

Een voor molens met veel bezoekers ongeschikte molenaarstrap (o.a. te smal)

Uit: Bricorama-folder

Certificering

De SDGM en GvVM(Gr) hebben vervolgens de Arbo Unie uitgenodigd. De Arbo Unie is een Arbodienst die op commerciële basis een RI&E maakt. Onderzocht is in hoeverre de SDGM en het GvVM(Gr) een deel van de risico-inventarisatie zelf zouden kunnen uitvoeren om de kosten laag te houden. Na overleg is besloten dat drie mensen van de SDGM of het GvVM(Gr) door de Arbo Unie zouden worden opgeleid en gecertificeerd om voor iedere molen in Groningen een RI&E en een plan van aanpak op te stellen. Dit is inmiddels gebeurd. De uitvoering ligt nu bij de SDGM en het GvVM(Gr) – de Arbo Unie toetst. Na het opstellen van een RI&E wordt een plan van aanpak opgesteld. Hierin staat duidelijk aangegeven welke veranderingen of verbeteringen nodig zijn om aan de wet te voldoen.

Beveiliging van de indraaijzide van de schijfloop
(Vestingmolen, Bourtange)
Foto: D.J. van der Zee, Groningen

Aanbieding

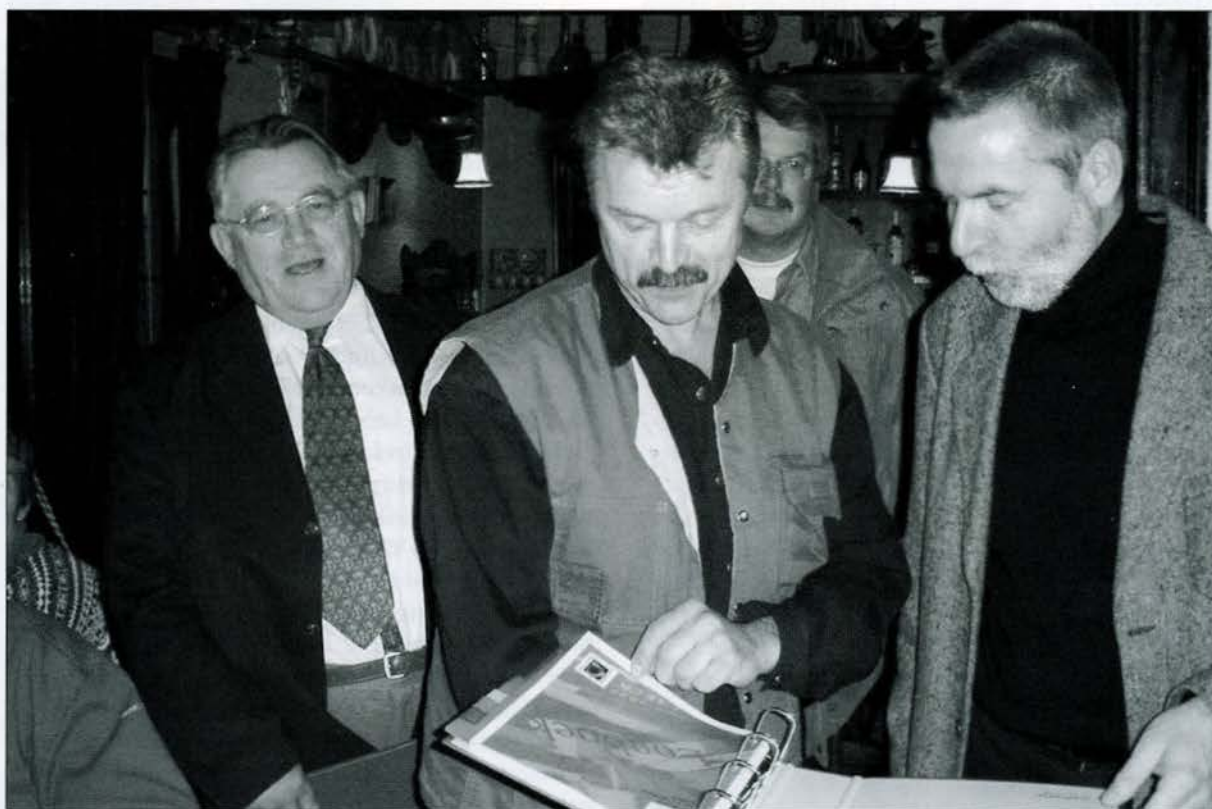
Met de Arbo Unie en de Arbeidsinspectie Noord is afgesproken dat na het opstellen en toetsen van de RI&E en het plan van aanpak de resultaten door één van de drie nieuw-gecertificeerde inspecteurs besproken zullen worden met de moleneigenaar en de vrijwillig molenaar. De eigenaar en de molenaar

worden gewezen op de risico's en de verplichtingen. De verantwoordelijkheid voor het nakomen van deze verplichtingen ligt bij de eigenaar én de molenaar.

Stand van zaken

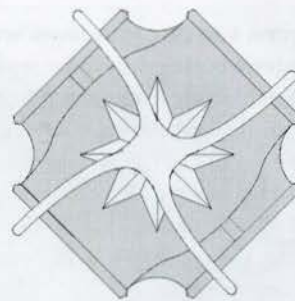
Momenteel worden de aangemelde molens gecontroleerd door de gecertificeerde mensen. Namens de SDGM is dat de heer D.J. van der Zee en namens het GvVM(Gr) zijn dat de heren C. Kosmeier en L.H. Duijm. De eigenaar en de molenaar krijgen vooraf bericht wanneer de molen gecontroleerd wordt. Inmiddels zijn van de 48 molens die zich hebben aangemeld, 12 molens geïnspecteerd. De eerste molen die een certificaat heeft ontvangen is korenmolen *De Lelie* in Eenrum (23-11-2001). Voor deze bijzondere gelegenheid werden onder meer alle moleneigenaren in de provincie Groningen uitgenodigd (zie de rubriek Molennieuws, red.). Omstreeks februari 2002 zullen de inspecties voor een RI&E afgerond zijn.

Er wordt naar gestreefd voor Nationale Molendag 2002 alle certificaten af te geven. Tot dan zal de Arbeidsinspectie Noord geen controles bij Groninger molens uitvoeren.

Overhandiging van het Arbologboek voor *De Lelie*. Van links naar rechts: J.P.J. Knol (vz. St. De Groninger Molen), Tom Baars (molenaar), H. Jansen (Arbo Unie)
Foto: L.H. Duijm, Haren

Verslag najaarsvergadering Vereniging Vrienden van de Groninger Molens

8 november 2001 in het Groninger molenarchief te Veele

De najaarsvergadering stond in het teken van het *Groninger Molenarchief* in Veele. De vergadering kon met medewerking van het Waterschap Hunze en Aa's gehouden worden in het waterschapsgebouw, waar het Groninger molenarchief enkele ruimtes ter beschikking heeft gekregen voor het verzamelen, opslaan en verwerken van archief materiaal over (o.a.) Groninger molens. Zowel voorafgaand aan als na afloop van het officiële gedeelte van de vergadering was er gelegenheid om het archief te bezichtigen en met de vrijwilligers van de archiefwerkgroep van gedachten te wisselen. Hiervan werd dankbaar gebruik gemaakt door de aanwezige leden.

Het Groninger molenarchief is een gezamenlijke activiteit van de drie provinciale molenorganisaties: Stichting De Groninger Molen (SDGM), het Gilde van Vrijwillige Molenaars, afdeling Groningen GvVM(Gr) en de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens (VVGm). De verzameling is zeer uitgebreid aan het worden en heeft met recent gekregen materiaal uit de nalatenschap van ons helaas veel te vroeg overleden erelid W.O. Bakker veel aan waarde gewonnen. De ontsluiting van het archief is een hele klus en kan zeker hulpkrachten gebruiken. Ook is er grote behoefte aan mensen die vanuit het vele aanwezige archiefmateriaal gegevens kunnen opwerken tot publicaties, variërend van kleine en / of grote stukken voor ons huisblad *De Nieuwe Zelfzwichter* of informatie die op onze website geplaatst kan worden. Ook worden er medewerkers gezocht voor de ontwikkeling van een nieuwe editie van het Groninger Molenboek. Ideeën die hierover bij de leden leven zijn van harte welkom!

De uitnodiging voor de ledenvergadering, de agenda en het tijdens de vergadering aan de orde te stellen jaarplan 2002 zijn gepubliceerd in *De Nieuwe Zelfzwichter* 2001/03. De begroting is vanaf 19:00 voor de vergadering aanwezig.

Van het bestuur waren aanwezig G. de Vries (voorzitter), A. Strijkstra (secretaris), L. Venema (penningmeester) en H. Wolthuis (lid). Afwezig was het bestuurslid G. Koster (met afzegging). Verder zegen den het erelid T. de Jong en de leden T. Kalk, B. Oomkens, mevrouw I. Wierenga, D.J. van der Zee en mevrouw G. Geertsema af. 24 leden hebben de presentielijst getekend.

In zijn openingswoord begint de voorzitter met het verwelkomen van ons erelid C.E. van der Horst en aanwezige vertegenwoordigers van de SDGM en het GvVM(Gr). Daarna staat de voorzitter stil bij het onlangs overlijden van ons erelid B. Dijk. Bernard Dijk heeft vanaf de het prille begin van het bestaan van de Vereniging enorm veel voor de Vereniging en voor de Groninger molens in het algemeen betekend. Hij was bestuurslid, technisch adviseur, deed het molenwinkeltje en was instructeur van meer dan 150 geslaagde vrijwillig molenaars. Voor zijn verdiensten voor de molenwereld is hij geridderd. De voorzitter vraagt om een ogenblik stilte om Bernard Dijk te herdenken.

Bij een beknopt overzicht van commissieactiviteiten roemt de voorzitter het vele werk dat door de vrijwilligers van de archiefwerkgroep Henk Vos, Lucas Venema, Ton van Giessen en Anja Hoogduin wordt verzet. Activiteiten rond de twee publiciteitsorganen van de Vereniging, de website www.groninger-molens.nl en *De Nieuwe Zelfzwichter*, komen ook (te) kort aan bod. De mensen achter deze activiteiten, die ook in samenwerking met de andere provinciale molenorganisaties worden gedaan, verdienen alle lof voor hun inspanningen, alsook de leden die de molenreis georganiseerd hebben en de leden die publiciteit rond molenactiviteiten verzorgd hebben.

Als apart punt wordt genoemd het voornemen om projectmatig te gaan werken. De verwachting is dat hierdoor meer duidelijkheid ontstaat over de activi-

teiten van de commissies waarin de Vereniging vertegenwoordigd is. Door meer duidelijkheid en inzicht in de activiteiten te geven, hoopt het bestuur meer leden te interesseren om aan de vele goede ideeën die er liggen mede vorm te geven. Ook geeft het leden een directe mogelijkheid om hun eigen ideeën in te brengen. In de volgende ledenvergadering, de voorjaarsvergadering, zal hierover meer worden verteld.

Een ander belangrijk punt is dat door de feitelijke invoering van samenwerking met andere provinciale molenorganisaties er veranderingen nodig zijn in de huishoudelijk reglement van de Vereniging. Deze zullen als het even kan ook tijdens de voorjaarsvergadering worden gepresenteerd en aan de vergadering voorgesteld.

Hiermee eindigt de voorzitter zijn openingswoord.

Het jaarplan 2002 wordt vastgesteld zoals het is gepubliceerd in *De Nieuwe Zelfzwichter*. Bij de behandeling van het voorstel tot contributieverhoging, wordt deze verdedigd met de argumenten de vereniging ertegen aan loopt dat alles duurder wordt en dat de contributie al een aantal jaren niet met kostenstijgingen is meegegaan. Daarbij komt dat er voor het komende jaar veel activiteiten, waaronder enkele kostbare, op stapel staan en daar al het een en ander niet van kan worden gedaan binnen de begroting. Het bestuur stelt voor om de contributie te verhogen tot 14 euro, een verhoging met f5,80. Vanuit de zaal wordt voorgesteld om ieder jaar de leden goedkeuring te vragen voor aanpassing van de contributie via de inflatiecorrectie. Beide voorstellen worden door de vergadering aangenomen.

Tijdens de rondvraag melden zich twee leden voor de kascommissie. Verder wordt gevraagd naar de informatievoorziening voor de website. Hiervoor is actie ondernomen door de internetcommissie. Vrijwillig molenaars wordt een vragenformulier toegezonden, waarmee naar verwachting een volledige set basisgegevens van de Groninger molens kan worden verzameld. Misschien ten overvloede: de vermelding van deze molengegevens op de website is GRATIS voor moleneigenaren en vrijwillig molenaars! Binnenkort zal ook een wervingscampagne gestart worden om advertenties van bedrijven op onze website te krijgen, waaruit inkomsten verwacht kunnen worden en die ook begroot zijn. Inkomsten voor de Vereniging kunnen wellicht ook voortkomen uit de verkoop van fotomateriaal, waar de archiefcommissie ideeën over heeft.

Na een korte koffiepauze houdt de heer Vos een verhaal namens de archiefwerkgroep waarin een visie wordt gegeven over het verleden, heden en mogelijke toekomst van het Groninger molenarchief. Er ontstaat hierover een levendige discussie met de leden. De voorzitter bedankt de heer Vos voor zijn uitleg, en sluit de vergadering om 21:45 uur, zodat iedereen nog ruim tijd heeft om het archief te bekijken.

Arjen Strijkstra, secretaris
Groningen, 13 november 2001.

N.B. De exacte notulen zullen voorgelezen worden bij de komende voorjaarsvergadering, waarvoor de uitnodiging in het volgende nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter* zal worden geplaatst.

Máxima en Willem-Alexander op bezoek in Garnwerd

Voor het kennismakingsbezoek van kroonprins Willem-Alexander en zijn verloofde Máxima Zorreguieta aan het noorden van de provincie Groningen was ook het dorp Garnwerd in de route opgenomen. Molenstichting Winsum kreeg van de gemeente Winsum het verzoek de molen te laten draaien. Dat wilden we natuurlijk graag doen, ware het niet dat de molen niet kón draaien. Wat was het geval? Een paar weken eerder was geconstateerd dat de windpeluw voor ongeveer eenderde was verrot. De bovenas drukt zelfs wat naar de zijkant weg en daardoor loopt het bovenwiel zwaar tegen de vang aan. Molenstichting Winsum had absoluut niet op deze grote tegenvaller (kosten omstreeks f15.000,-) gerekend en het onderhoudsbudget voor dit jaar was dan ook al aan andere noodzakelijke dingen besteed. Bovendien was het op deze hele korte termijn voor de molenmaker ook niet mogelijk geweest alles te repareren. Toch wilden we natuurlijk ons beste beentje voorzetten! Er moest natuurlijk eerst wel het één en

ander worden geregeld. Met de molenaar van molen *De Ster* in Winsum werd door ondergetekende de afspraak gemaakt dat beide molens in Winsum zouden draaien als het verloofde stel langs zou komen. Daarvoor zou hij dan vervolgens ook de molenaar van *De Vriendschap* inschakelen. Het is immers een heel mooi gezicht als je vanaf Garnwerd via het kronkelige weggetje naar Winsum rijdt en daar beide molens ziet draaien! De weersverwachting was niet zo denderend, maar daar lieten we ons niet door weerhouden. Eerst voor wat muziek gezorgd: orgelman Klaas Pol uit Wehe-den-Hoorn zou voor een vrolijk muziekje bij de molen zorgen. Daarna in Groningen twee vlaggen gehuurd om op de toppen van de overhek staande molen in Garnwerd te zetten. Konden we hem niet laten draaien, dan wilden we hem toch zo mooi mogelijk versieren! Die overhekstand met vlaggen in top was ook vroeger gebruikelijk als feeststand in Groningen. De benodigde vlaggenstokken heb ik gelijk maar zelf aangeschaft; die komen later vast

Het verloofde paar bij *De Meeuw* te Garnwerd
Foto: Ommelander Courant

nog eens weer van pas. Verder wilden we de molen pavoiseren en moest er voor een lessenaar worden gezorgd, waar we het gastenboek netjes op konden leggen. Molenaar Jacob Oosterhoff had namelijk bij een eerder koninklijk bezoek al een handtekening van koningin Beatrix in z'n gastenboek gehad en we wilden natuurlijk graag dat Willem-Alexander en Máxima dat ook zouden doen! Dat bleek, toen we er bij de gemeente naar vroegen, echter niet in het protocol voor te komen en mocht dus niet. Ook mochten we geen cadeautjes aanbieden, want dat stond ook niet in het protocol. Pakketjes met wat molenmeel (wit poeder!) van onze vakmolenaar Rolf Wassens uit Feerwerd waren natuurlijk al helemaal uit den boze.

De middag voorafgaande aan het grote gebeuren werd ondergetekende gebeld door een toch enigszins ongerust/opgewonden klinkende dame van de politie te Groningen. Wie had de sleutel van de molen, vroeg ze, want ze wilden een antenne plaatsen op de molen anders hadden ze morgen geen goede verbindingen! Op dat moment was natuurlijk iedereen nog gewoon aan het werk en was het niet mogelijk meteen een sleutel tevoorschijn te toveren. 's Avonds zou de heer Pol zijn orgel komen brengen, zodat hij niet de volgende dag door de drukte zou moeten en Jacob Oosterhoff en ik wilden alvast de vlaggetjes op de wieken aanbrengen. Dan zou de politie dus ook mooi kunnen komen. Aldus geschiedde: het orgel werd met vereende krachten in de molen gezet en er kwam een soort ME-busje voorrijden volgepropt met apparatuur en interessant gekleurde lampjes. De politie plaatste bij gebrek aan beter met behulp van wat molentouw-tjes de antenne op een soort zware kerstboomstander buiten op de stelling en er werd een zwarte metalen kast in de molen gezet, die vervolgens op het lichtnet moest worden aangesloten. Jacob en ik brachten onderwijl de vlaggetjes aan. Om wat licht op de stelling te hebben had ik een bouwlamp met een lang eind kabel gekocht. Dat bleek heel handig te zijn. Minder handig ging het ronddraaien van het gevlucht: doordat de vang zo zwaar aanliep moesten we echt met z'n tweeën met het volle gewicht aan de pikhaak hangen om het gevlucht rond te trekken. Na ongeveer anderhalf uur hadden we alles klaar en gingen we naar huis. De volgende ochtend waren Jacob en ik er al vroeg weer, nu om de twee vlaggen bovenop de overhek staande molen te zetten. Daar moet je eerst even over nadenken, als je het niet eerder gedaan hebt: de stokken steken immers buiten het gevlucht uit en raken de stelling als je niet uitkijkt. Om niet geheel buiten de stelling te hoeven hangen, kun je het best

gebruik maken van een 'scharnierende' touwverbinding op de eerste plek waar je de vlaggestok vastmaakt. *Tie wraps* (kleine plastic spanbandjes) en stevig tape doen de rest. Uiteraard moeten de vlaggen onder een hoek van 45 graden worden geplaatst. In een uur of zo hadden we de klus geklaard. Gauw naar huis, de overall uit, een net kostuum aan, een broodje eten en weer terug. Vanaf Winsum terugrijdend naar de molen zag het er prachtig uit: wat is dat toch een bijzonder mooi gezicht, zo'n overhek staande molen versierd met vlaggetjes en twee grote vlaggen op de bovenste wieken! Door de harde wind wapperden de vlaggen strak uit. Ondertussen waren mijn vrouw Jeannette, burgemeester Dees, gemeentesecretaris Gehrke, oud-voorzitter van de Molenstichting Winsum, de heer J. Venhuizen en de orgelman Klaas Pol ook gearriveerd. Vrolijke orgelmuziek klonk vanaf de dijk waarop de molen staat. Molenaar Jacob Oosterhoff was al die tijd op de molen gebleven en had eerder die ochtend reeds een journaliste van het programma 2Vandaag te woord gestaan. Het publiek was inmiddels al toegestroomd. Een aantal klassen van de basisschool stond met erebogen op het paar te wachten. De erebogen waren van felgekleurd papier en toen het opeens weer begon te regenen, moest alles snel in de molen worden opgeborgen om te voorkomen dat het paar een wel héél erg kleurig welkom zou krijgen. Het gastenboek van de molen was door Jeannette voorzien van een mooi oranje lint en lag keurig op een lessenaar die ik 's ochtends nog in allerijl had geleend bij de Blauwe Schuit in Winsum.

Wat later dan gepland verscheen de glanzend blauwe koninklijke bus aan het einde van de weg. De kinderen kregen de erebogen snel uitgereikt en begonnen hun liedjes te zingen, de burgemeester verwelkomde de gasten na het uitstappen en een beetje bukkend onder de bogen en hier en daar handenschuddend liep het verloofde paar, samen met commissaris van de koningin Alders, in fluks tempo naar de molen. Daar werden we aan hen voorgesteld en kreeg iedereen een hand. Vooral de charmante verschijning van Máxima met haar diepbruine ogen trok natuurlijk veel aandacht. Toen ik haar had uitgenodigd om een handtekening in het gastenboek te zetten, liep ze gelukkig meteen samen met Willem-Alexander naar de lessenaar, die voor de ingang van de molen was opgesteld. Dit tot grote ontevredenheid van de verzamelde pers onderaan het talud van de molen, die hadden gehoopt op een prachtige plaat, maar er niet op gerekend hadden dat het paar de molen in zou gaan. De krachttermen waren dan ook niet van de lucht.

Ondertussen stonden wij onder in de molen. Er was maar weinig gelegenheid om een gesprekje te voeren met Máxima, maar ik kon haar toch nog een mandje met molenproducten (o.a. kruidkoekmix, speltpannenkoekenmeel, gort en notenmix, samen met Groninger jam en wijn) aanbieden en in het kort uitleggen wat het was. Ook waren er natuurlijk een paar foldertjes van Molenstichting Winsum bij gestopt. Oud-voorzitter, de heer Venhuizen, kon Het Groninger Pelboek aan Willem-Alexander aanbieden, waarbij hij hem er tijdens het aanbieden opmerkzaam op maakte, dat misschien ook prins Claus er in geïnteresseerd zou kunnen zijn. Die is immers beschermheer van De Hollandsche Molen. Zo hebben we toch nog kans gezien (stiekem) onze cadeautjes te overhandigen...

Toen het gezelschap de molen weer verliet, keerde Willem-Alexander zich nog heel even om en liep een stap terug om me te bedanken dat we *'...de molen zo mooi hadden gezet'*. Ik bedankte hem voor het compliment en wenste hen nog een heel plezierige dag. Dat hij de term 'mooizetten' gebruikte, duidt er mijns inziens op dat hij iets van molens afweet. Dat is namelijk een term die in Zaandam en omstreken wordt gebruikt als de molen helemaal wordt versierd, waarbij er vlaggen op de bovenste wieken van de overhek staande molen worden gezet. Dus ongeveer zoals wij het hadden gedaan. Of zou het woord bij het eerdere bezoek aan de Zaanse Schans zijn gevallen? Dan heeft hij het in elk

geval goed onthouden. Maar het was natuurlijk vooral heel aardig en voorkomend van hem om ons nog speciaal te bedanken!

Toen het paar, na een gesprek met wat jonge boeren in café Hammingh naar het asielzoekerscentrum in Winsum vertrok, draaiden de molens daar helaas niet, maar er stond wel een mooie grote vlag achter op de kap van *De Ster* zag ik. Gelukkig was de Eenrumer vrijwilliger Klaas Woltman naar de pas herstellende molen van Mensingeweer gegaan om molenaar Spoelman mee te helpen die te versieren en te laten draaien. Dat moet een heel mooi gezicht zijn geweest vanuit de koninklijke bus, die daarna op weg ging naar Leens en vlak langs de molen is gereden. Alle eer, Klaas!

De prins en z'n verloofde hebben op ons allen een hele sympathieke indruk achtergelaten. We hopen dat ze (en dan niet met zo'n hele kermis eromheen) nog eens weer naar Groningen zullen komen. Dan kunnen ze echt van het landschap, de dorpen en de weidse luchten genieten – hoeven ze niet al die bobo's ontmoeten, naar verplichte officiële verhalen luisteren et cetera. En misschien kunnen ze dan ook eens in alle rust een geheel ander gedeelte van onze mooie provincie bezoeken, zoals bijvoorbeeld het Oldambt en Westerwolde.

Op onze molens zijn ze vanzelfsprekend natuurlijk altijd van harte welkom, de koffie en koek staan klaar!

Ereboog van scholieren bij *De Meeuw*

Foto: H. Noot, Germ Geersing, Norg

Verstild verleden (39)

Een lage molen, zelfzwichting en werk aan de winkel. Zo te zien wordt de stelling opgeknapt en worden er werkzaamheden aan het zwichtstelsel uitgevoerd. Deze foto had ik zelf al enige tijd in huis met de gedachte dat dit de molen van Blijham zou zijn. In deze plaats stond immers ook een molen met een lage stelling.

Nader speurwerk bracht aan het licht dat deze molen ooit te Hellem stond en dat W.O. Bakker dezelfde foto ooit al eens had gepubliceerd in één van de boekjes van de Europese Bibliotheek.

De foto is in 1927 genomen. Bij de as zien we leerling-molenmaker A. Roemeling. Op de stelling bij de roede staat molenmaker Wiertsema. Volgens diverse gegevens zou de molen omstreeks 1798 zijn gebouwd. Tot 1817 was een zekere Derk Jan Kubbe de eigenaar. Van 1835 tot maar liefst 1920 werd het bedrijf gerund door de familie Klimp. In 1920 nam A. Swabedissen de bedrijfsvoering over. In 1927 werd de molen grondig onder handen genomen en geheel opgeknapt. Nog geen drie jaar later, op 15 januari 1930, sloeg het noodlot toe. De molen werd grotendeels geveld door een storm. April 1945 sloeg het noodlot wederom toe en werd de molen bij gevechten tussen bevrijders en bezetters nogmaals beschadigd. Het zeskante onderstuk bleef gespaard en werd later omgebouwd tot een bijzondere woning.

De nu nog bestaande woning staat overigens op een zeer oude molenplaats. Al in 1686 is er sprake van een maalderij in de vorm van een standerdmolen.

Natuurgeweld maakt een einde aan meer dan 250 jaar molentraditie. Oorlogsgeweld deed de rest.

Foto: collectie Stichting Molenmakerij Wiertsema te Winschoten

Rectificatie Verstild Verleden (38)

Per abuis stond onder de foto die we publiceerden in het vorige nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter*:

Foto: collectie Stichting Molenmakerij Wiertsema te Winschoten

Dit moet zijn:

Foto: collectie De Ridder, Woltersum

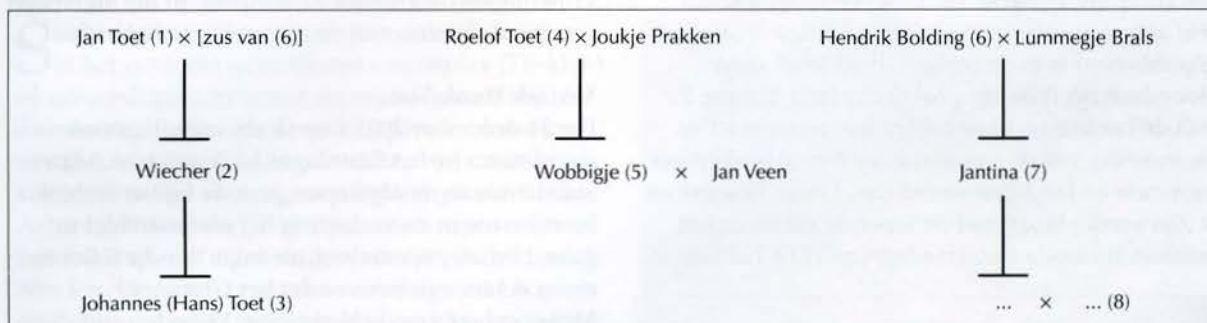
Reactie op Verstild verleden (37)

DE EERSTE STEEN GELEGD DOOR WOBBIGJE TOET DEN 15 DECEMBER 1903

Naar aanleiding van het opschrift op de sluitsteen van de in 1903 gebouwde molen te Elsloo ontving de redactie van Hans (Johannes) Toet te Deventer aanvullende gegevens die we hebben samengevat in een schema met toelichtingen.

Onderstaande gegevens zijn o.a. ontleend aan het boek met de genealogische gegevens van het geslacht Toet.

Een foto van de molen te Elsloo is te vinden in *Friese molens* (1995, blz. 52). De foto in het vorige nummer van *De Nieuwe Zelfzwichter* is een deel deze foto (ansichtkaart).

- (1) Jan Toet was een broer van Roelof Toet (4) en zwager van Hendrik Bolding (6). Jan had een molen in Wapserveen.
- (2) Wiecher kreeg 3 kinderen, waaronder Johannes (Hans) Toet (3). Wiecher was een neef van Wobbigje (5).
- (3) Hans Toet is een kleinzoon van Jan Toet (1) en hij zet de molenaarstraditie nu voort op vrijwillige basis.
- (4) Roelof Toet is geboren op 16-10-1864 te IJhorst. Hij had vermoedelijk al voor 1900 een molen in Weststellingwerf. De molen in Elsloo werd in 1903 gebouwd door molenmaker Wiertsema. Roelof deed de molen later over aan Hendrik Bolding (6) en vertrok naar Hilversum. Daar ging Roelof zich bezighouden met paarden fokken en handelen. Veel van zijn paarden gingen naar het vorstenhuis.
- (5) Wobbigje was 10 jaar toen ze eerste steen legde (geboren op 9-3-1893). Wobbigje was een nicht van Wiecher (2) en achternicht van Johannes Toet (3). Wobbigje trouwde in 1927 met Jan Veen; dit huwelijk bleef kinderloos.
- (6) Uit het huwelijk van Hendrik werden 7 kinderen geboren, o.a. Jantina (7).
- (7) Jantina ging met man en kinderen wonen in het molenhuis te Elsloo. Er was in ieder geval een dochter, anders kan er geen schoonzoon (8) zijn.
- (8) De schoonzoon van Jantina (7) woont thans in het molenhuis te Elsloo. Dit huis heeft met een mooie tuin, een fraaie tuilmolen én de hier besproken gevelsteen.

Het Groninger Molenarchief

In het tweede deel van de Najaarsvergadering van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens kreeg ik de gelegenheid namens het Groninger Molenarchief enkele zaken uiteen te zetten.

Werkzaamheden

Na een korte samenvatting van de geschiedenis kwamen de werkzaamheden aan bod. Ton van Giessen is nog steeds bezig de artikelen uit het vakblad *De Molenaar* te inventariseren en op te slaan in een computerbestand. Dit biedt de mogelijkheid snel gegevens over een molen te vinden waarover gepubliceerd is in de periode 1960-1998. Anja Hoogduin heeft de leeszaal onder haar beheer. Ze vult de boeken en tijdschriften aan en sorteert ze. De indeling van de leeszaal is zo dat de boeken per provincie en land gesorteerd zijn. Lucas Venema en ik zijn verder bezig met de lopende zaken en het ontsluiten van de verzameling van W.O. Bakker.

Een willekeurige bijzondere en geheimzinnige foto uit het Groninger Molenarchief. Een zelfzwichter staat half verborgen achter de linden(?) bij een huis met een deftige voordeur. De details van het huis ademen merkwaardig genoeg een Franse sfeer. Het huis en de molen lijken op een dijk te staan: rechts staan de knotwilgen veel lager. Wie, oh wie weet wat en waar?

In de afgelopen periode ontvingen we ansichtkaarten van mevrouw Schoondergang uit Den Haag en enkele plakboeken met ansichtkaarten van de heer Abels uit Winschoten. Wij zijn altijd blij met een nieuwe verzameling ondanks de extra kosten die het ontsluiten en invoegen in het archief met zich brengt. Deze kosten zijn niet vooruit exact in de begrotingen onder te brengen. Naast de andere kosten om het Groninger Molenarchief draaiende te houden, vormen de kilometervergoedingen van de vrijwilligers de grootste kostenpost. In het algemeen groeien de kosten met de omvang van het archief.

Vertrek Henk Vos

Per 31 december 2001 stop ik als vrijwilliger en coördinator bij het Groninger Molenarchief. Mijn activiteiten in de afgelopen periode bij het archief brengen me in de verleiding het molenarchief te gaan zien als *mijn* archief, als mijn "kindje". Ik ben me er echter van bewust dat het Groninger Molenarchief van de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens is, dus van alle leden. Ik wil daarom mijn dank uitspreken aan alle leden voor het in het gestelde vertrouwen in mijn werkzaamheden binnen het archief. Vanaf 1 januari 2002 zal ik me inzetten voor het Molenarchief binnen de Archiefcommissie.

Eén en ander heeft tot gevolg dat er duidelijk behoefte is het archiefteam aan te vullen. Het Groninger Molenarchief gaat ook projectmatig werken. Dat maakt het makkelijker vrijwilligers in te zetten voor een begrensd termijn. Voor wie wil komen helpen, is er altijd wel een project te vinden waarover afspraken te maken zijn qua duur en frequentie. Neem dus contact op met de archiefwerkgroep!

Denkwerk

Uit het intensieve contact tussen de archiefwerkgroep en de archiefcommissie zijn vragen naar voren gekomen die vertaald moeten worden in

beleidsplannen. De verkrijging van steeds meer verzamelingen veroorzaakt het luxe-probleem dat we veel zaken dubbel in het archief krijgen. In het verleden zijn er met de schenkers afspraken gemaakt over beperkingen in de omgang met een verzameling. Het is de vraag hoe we daar nu en in de toekomst mee moeten omgaan. Het aannemebeleid zal zo bijgesteld moeten worden dat het mogelijk wordt dubbele zaken te verkopen. Verkoopaanbiedingen kunnen bijvoorbeeld eerst in *De Nieuwe Zelfzwichter* worden gepubliceerd om de leden de eerste kans te bieden iets aan te schaffen tegen bijvoorbeeld 75% van de gangbare verkoopprijs. Ze kunnen dan inschrijven en bij meerdere inschrijvingen voor hetzelfde artikel kan er worden geloot. Indien er onder de leden geen belangstelling blijkt te zijn, komt het aangeboden binnen bereik van niet-leden tegen de normale marktwaarde. De gelden die hierdoor beschikbaar komen, kunnen gebruikt worden voor het Groninger Molenarchief. Er doet zich nog een ander probleem voor, voor we tot verkoop van archiefmateriaal over kunnen gaan: het Groninger Molenarchief heeft geen rechtspositie. Het Groninger Molenarchief onderzoekt nu samen met de Archiefcommissie hoe het zit met eigendomsrecht, beheersrechten en -plichten en met copyright en dergelijke. In overleg met een notaris bekijken we of het juridisch beter is het Groninger Molenarchief te laten binnen de Vereniging

Vrienden van de Groninger Molens met aanpassingen van de statuten en/of huishoudelijk reglement of dat het materiaal beter kan worden ondergebracht in een nieuwe stichting met een bestuur gevuld met vertegenwoordigers uit de drie molenorganisaties. In de laatste constructie blijft de stichting afhankelijk van de financiële bijdragen van de drie molenorganisaties. De verzameling kan dan nooit aangesproken worden als er iets echt mis zou gaan met de Vereniging Vrienden van de Groninger Molens. Dit is niet te hopen, maar het is beter de zaken nu goed te regelen dan later achter de feiten aan te lopen.

Discussie

Uit de reacties van de aanwezige leden werd duidelijk dat nadenken over bovenstaande kwesties en beleid ontwikkelen daarover wordt gewaardeerd. De discussie leverde enkele steekhoudende opmerkingen op en zeer waardevolle suggesties voor de toekomst van het molenarchief. De vrijwilligers van het Groninger Molenarchief en de archiefcommissie hebben nu een duidelijker beeld over de aantal leden over de toekomst van het archief denken. We zullen een en ander meenemen bij het uitwerken van beleidsvoorstellen die de archiefcommissie later aan de drie molenorganisaties zal voorleggen. Na afsluiting van de discussie konden de aanwezigen in het archief rondneuzen.

Onbekende molen

Iedere verzameling bevat stukken waarvan de eigenaar later met de beste wil van de wereld niet meer kan bedenken wat het onderwerp is. De archiefwerkgroep roept de hulp in van de lezers van *De Nieuwe Zelfzwichter* om uit te zoeken welke molen is afgebeeld.

De foto ziet eruit als een soort staatsieportret: de molenaar(?) staat met zijn vrouw, die een kind op de arm heeft, op de stelling. Aan een zwartwitfoto is toch wel iets te zien is over kleurgebruik: de verschillende grijs tinten duiden op origineel Groningse kleuren. De baard heeft geen opschrift en ook verder zijn er niet veel herkenningspunten. Opvallend is de balie: de onderste van de drie(!) opstaande planken zit zo laag dat het haast een schopplank volgens Arbovoorschrift is. Autoliefhebbers zullen het type van de vrachtwagen wel kennen, maar er is geen (zichtbare) naam of reclame op de deur. Rechts naast de molen lijkt een eenvoudige schuur te staan.

Molens on line

Herzlich willkommen lezen we op de beginpagina van de heel overzichtelijke molensite van het *Deutsche Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenerhaltung (DGM) e.V.* De website is te vinden op het adres www.muehlen-dgm-ev.de

In oktober 2000 werd deze molensite door de zoekmachine Yahoo! *Deutschland* uitgeroepen tot website van de week. Terecht, want het geheel ziet er zeer overzichtelijk uit. De beschreven molens zijn per deelstaat geordend. Niet alle Duitse molens zijn op deze website terug te

vinden, maar een beperkte selectie. Als we een deelstaat aanklikken, zien we in de linkerkolom een geografische omschrijving van het gebied en molenbijzonderheden van de streek. In de rechterkolom staat een selectie van molens uit de streek. De foto's zijn stuk voor stuk van goede kwaliteit, maar de beschrijving per molen is zeer summier. Ook is het jammer dat deze website niet regelmatig wordt bijgehouden. Als in november 2001 nog steeds een in juni te houden molendag wordt aangegeprezen, is dat een teken aan de

wand. Waarschijnlijk wordt één en ander op professionele basis bijgehouden en moet men voor elke handeling betalen. Websites bijgehouden door vrijwilligers zijn over het algemeen minder statisch dan de door bedrijven of met behulp van sponsoring opgezette websites. In deze gevallen gebeurt er vaak na de realisatie weinig nieuws meer mee. We wachten af en houden deze mooie site voor u in de gaten. De nu gelegde basis verdient namelijk al een dikke voldoende.

The screenshot shows a web browser window with the title "Mühlen, Paltrockmühle, Bockwindmühle, Kokermü...". The address bar shows "http://www.muehlen-dgm-ev.de/". On the left is a navigation menu with links: Vorwort, Mühlentag 2001, Über die DGM, Mühlentypen, Mühlen in Deutschland, Kontakt, Mühlenvideo, Spaziergang, Weitere Links, Impressum, and Startseite. The main content area features a logo of a windmill inside a shield, the text "Deutsche Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenerhaltung (DGM) e.V.", and a collage of various windmills. Below this is the large text "Herzlich willkommen!". At the bottom, it says "Diese Homepage wurde mit freundlicher Unterstützung der Gauselmann-Gruppe Espekamp, im Mühlenkreis Minden-Lübbecke erstellt."

In memoriam Hans Leopold

Op vrijdagmiddag 16 november 2001 is vrijwillig molenaar Hans Leopold op vijftigjarige leeftijd overleden. Hij heeft zich de afgelopen jaren bijzonder ingezet voor de molen in Zuurdijk. In april 1997 was er door de samenwerkende Groninger molenorganisaties een wervingsdag in Garnwerd georganiseerd. In Zuurdijk waren op dat moment plannen om de molen, die al lange tijd had stilgestaan, weer te laten draaien. Daartoe hadden verschillende mensen het idee opgevat de molencursus te gaan volgen. Eén van de motoren achter dat idee was Hans. Op 15 juni begon hij, samen met de andere Zuurdijkers, de molencursus op de molen *De Vier Winden* te volgen. Tijdens de cursus ontpopte Hans zich als iemand die vooral de veiligheid hoog in het vaandel had.

Hans was erg gezellig en altijd een van de gangmakers in de ploeg. We hebben met hem en de andere Zuurdijkers heel wat afgelachen! Hij bezat een nogal zwaar en langzaam uitgevallen boot, waarmee hij 's zomers samen met familie en vrienden wel eens ging varen. Die boot was vaak aanleiding voor grappen. Ook vertelde hij nog wel eens over z'n belevenissen in Kameroen, waar hij vroeger gewerkt had. Door z'n levenservaring wist hij veel en had hij aandacht voor alle dingen die om hem heen gebeurden. Hij had daarbij vaak een uitgesproken mening, vooral over politiek en menselijk gedrag. Daarbij viel het altijd op dat hij een zeer sociaalvoelend mens was.

In Zuurdijk werd al tijdens de opleiding begonnen met het herstellen van de molen. Eerst werd een van de windborden weer vastgezet. Ook werd het bovenwiel weer vastgewigd. De maalsteen, waar een los bandijzer om zat, werd gelicht en van een nieuwe kruisvonderbalk voorzien. Op 8 februari 1998 kon de molen voor het eerst in lange tijd weer malen. De voorloper pelsteen werd aangepakt en zo begon de molen langzamerhand weer een echte molen te worden. Hans heeft tijdens al die werkzaamheden steeds met veel plezier meegeholpen. Hij zorgde bovendien, zoals dat op Zuurdijk gebruikelijk is, voor een natje en een droogje op z'n tijd. Hij kon dan, gezeten op de stelling met de rug tegen de muur in het zonnetje, echt genieten van het leven. Op 1 oktober 1999 deed Hans, samen met Gerard Zijlma en Jan Gramsbergen, examen te Zuurdijk. Alle drie slaagden ze!

Toen ze eenmaal geslaagd waren, begon het werk in Zuurdijk pas echt: de hele molen werd met de hogedrukspuit schoongespoten, onderdelen werden geteerd, geschilderd en waar nodig hersteld. Hans was erg enthousiast en deed zeer veel werk. Hij was er ook trots op en daar was alle reden toe. Het belangrijkste van dit alles was natuurlijk dat de molen bijna alle zaterdagen weer draaide. Het dorp Zuurdijk kreeg daarmee een echte nieuwe impuls. Het is daarom zo'n hard gelag, dat Hans niet wat méér heeft kunnen genieten van alle dingen die hij mede in gang heeft gezet. Tegen de ziekte, die zich de afgelopen zomer openbaarde, was het echter geen vechten. Hans was beslist geen figuur om bij de pakken neer te zitten. Laten we dat in gedachten houden en doorgaan met het laten draaien van onze molens. Dat is de beste wijze waarop we hem kunnen gedenken. Maar laten we ook zo nu en dan eens de tijd nemen om, met een kop koffie of drankje erbij, na te denken en te genieten van de draaiende molen en de wereld om ons heen. Want dat heeft Hans ons vooral geleerd: ga niet alleen werken, maar neem ook eens de tijd voor ontspanning!

Ons medeleven gaat uit naar Mechthild en de kinderen, die veel te vroeg hun man en vader moeten missen. We wensen hen heel veel sterkte toe en de kracht om dit zware verlies te dragen.

Derk Jan Tinga

VERENIGING VAN VRIENDEN VAN DE
GRONINGER MOLENS

STICHTING DE GRONINGER MOLEN

GILDE VAN VRIJWILLIGE MOLENAARS

